Golden Research Thoughts
Vol -2 , ISSUE –12, June.2013
ISSN:- 2231-5063
Available online at www.aygrt.org

ORIGINAL ARTICLE

दलित आत्मकथनातील जातिव्यवस्थेचे चित्रण

चांगदेव ंबळे

र्मवीर भाऊराव पाटील महाविद्यालय, पंढरपूर जि. सोलापूर (महाराष्ट्र)

Lkkरांश :

nfyr lektkP;k vkfFkd] lkekftd vkf.k "k{kf.kd fLFkrhp okLro tk.ku ?krY;kl vl निदर्षनास येते की, स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातही vkt R;kph ifjfLFkrh Qkj"kh lek/kkudkjd ukgh- अस्पृष्य tkrhph ykdl[;k] R;kph "k{kf.kd ifjfLFkrh] R;kp m|kx/kn] R;kP;k ijijkxr 0;olk;kr >kyyk cny] R;kp okf"kd mRiUu] R;kpk dtckt kjhi.kk] R;kph miyC/k vl.kkjh "krh o frph voLFkk] R;kph oLrh] xgfLFkrh vkf.k jkg.kheku rlp R;kph dVcjpuk vkf.k lkekftd ifjoru bR;knh ?kVdkpk विचार करता कायदे करूनही जातीयता किंवा अस्पृष्यता ही नष्ट झालेली नाही- myV rh ok<yyh vkg gp fp= vkiY;kyk igko;kl feGr- vktgh nfyrkojp ekBÓkk iek.kr vU;k;] vR;kpkj gkrkuk fnlrkr- मत परिवर्तनापेक्षा मनःपरिवर्तनाची गरज अधिक आहे हे निष्चितच-

iLrkouk

Li"; vkf.k nfyrkp l?k"k ;k ?kVdkpk fopkj djrk [kMÓkkikMÓkkru nfyrkp vkf.k Li";kp l?k"k vkf.k r.kko fuek.k gk.;kp vud ilx ?kMrkr- R;kr ike[;ku vLi";rk ikyu] :<h ijiju okx.;kph Li";kph eukoÙkh] lRrk l?k"k] jktdkj.k] fuoM.kdk vkf.k nfyrke/; gkr vlyyh tkxrh bR;knhpk leko"k djrk ;by- महाराष्ट्रातील ग्रामीण भागात प्रामुख्याने देवालयात प्रवेष नाकारणे, लग्नाची ojkr xkokru u.k] xke uR;kp opLo vkf.k ?kVuP;k gDdkph ik;eYyh b- ie[k dkj.kkeG nfyr vkf.k lo.k ;kP;kr l?k"k fdok r.kko vlY;kp fnlu ;r- ,o<p u0g rj nfyr tkrhtkrhrl/nk l?k"k vkg- uockS/n vkf.k pkHkkj] rlp ekrx vkf.k egkj] egkj vkf.k pkHkkj ;kP;kr l/nk lc/k lyk[;kp ukghr- R;kP;kr jkVh 0;ogkj gkr ukgh- ex cVh 0;ogkj rj Qkjp ykc vkg- vyhdM nfyrkrhy uoh fi<h lc/k nfyrkP;k दृ"Vhu fopkj d: ykxyh vkg- dkgh fBdk.kh lokuh ,d= ik.kh Hkj.k] lkekftd i"ukoj ,der d:u rk lkMfo.kP;k दृ"Vhu ikoy Vkd.k g idkj ?kMr vkgr- R;kP;kr cVh 0;ogkj ulyk rjh jkVh 0;ogkj ok< ykxyk vkg- lkotfud dk;kr vkf.k yXu dk;kr ykd ,d= ;Å ykxy vkgr- ;ko:u R;kP;krhy Hkn deh gkr vkgr- R;kP;krhy vrj toG ;r pkyy vkg vl Qkj rj Eg.krk ;by- i.k R;kpcjkcj rl dj.k gh vktP;k dkGkph xjt vkg ;kph R;kuk [kk=h iVr vkg] g R;kru Li"V gkr-

एकूणच अस्पृष्यता नाही"kh gk.;kl e[;kr% vk|kxhdj.k] f"k{k.k] "kgjh thoukp lkfu/; o lc/k] jktP;k 0;ogkjkrhy vifjgk;rk] ijkxkeh urRo] jktdh; vkf.k vkfFkd l?k"kkpk vHkko o ljdkjh loyrheG vLi";kP;k vkfFkd o "k{kf.kd {k=kr >kyyh l/kkj.kk ;k xk"Vh dkj.kHkr vkgr-

dk;nk vkf.k vLi";rk fuokj.k ;k दृ"Vhu fopkj djrk dk;|kpk gr mnkÙk vkg] i.k dk;nk iR;{k 0;ogkjkr mrjr ukgh- [kMxkokr dk;nk fu:i;kxh Bjr pkyyk vkg- dk;|kph veyctko.kh

pkxyh gkr ukgh- ;kyk vud dkj.k vlrhy i.k Li"; vधिकाऱ्यांना अस्पृष्यतेविषयीची चीड नसल्यामुळे अंमलबजावणीला टाळाटाळ व स्पृष्य वर्गाच्या दहषतीमुळे व आर्थिक परावलंबित्वामुळे दलितांनी स्वीकारलेला H;kMi.kk gh dkj.k ;k InHkkr egÙokph okVrkr- dk;|kpk egku gr letu nÅu ykdkP;k eukrhyp vLi"यता प्रथम गेल्याषिok; dk;|kph veyctko.kh dj.kkÚ;k ykdkr lkekftd uhfr/k; fuek.k gk.kkj ukgh-

nfyrkoj jkt Hkkjrkr dkB uk dkB vU;k; gkr vlrkr- Dofpr dkB ,[kk|k vU;k;kyk okpk QVr- T;k vU;k;kyk okpk QVr R;kph n[ky ?k.k 'kklukyk Hkkx iMr- vki.kgu vU;k; "kk/ku dk<k;yk 'kklu ro< mRld vlr ukgh- r"kh fudM "kklukyk Hkklr ulkoh- lektekulgh lonuk{ke cuyy ukgh- lkekftd tkf.koph m.kho lo= Hkklr- ^g vl pkyk;pp* ;k Hkkouu t.k lektkp lkj 0;ogkj ljGhri.k pkyrkr- R;keG vLi";rk fVdou /kjk;yk Li"; lekt tckcnkj vlY;kph "kdk ;r- त्यामुळे अस्पृष्यता न"ट व्हावी म्हणून स्पृष्य समाजातील विचारवंतांनी जे प्रयत्न केले अगर करत आहेत R;kckcr nfyr lekt lk"kd vkg- dkj.k ;k leL;P;k lkMo.kdhlkBh t i;Ru >ky fdok gkr vkgr r ;o< rkdM vkgr dh R;keG ;k i;Rukuk e;knkp iMr vkgr- Lokr«; feGu toG toG lkr 'तके व्हायला आली तरी देषातील सामाजिक विषमता कमी होऊ "kdyh ukgh- fo"kerk deh gk.;k,oth dkgh {k=kr rh ok<rp vkg- nfyr lektkyk ?kVuu vkf.k dk;|ku T;k lk;h] loyrh vkf.k gDd fny rgh fuo/ki.k R;kuk Hkkxrk ;r ukghr-

ykd"kkgh fodnhdj.kkP;k eGk"kh fodkl ;ktukP;k dk;Øekuk vf/kd xrh ;koh] lokxh.k vkfFkd fodkl lk/kkok o lektoknh lektjpuP;k dk;kyk xrh feGkoh gk ie[k mÌ"k vkg- ijr R;kpcjkcj lkekftd fodkl lk/ku ykd"kkgh lekt fuek.k dj.;kpk l/nk fopkj vrHkr vkg- vkiY;k n"kkrhy tkrhtkrhrhy fo"ke lekt i/nrh ekMu R;k tkxh tkrhfoghu] o.kfoghu] oxfoghu v"kh leikrGhph ,dftulh lekti/nrh fuek.k 0gkoh vlkgh egÙokpk gr vkg- लोकषाही fodnhdj.kkeG [kMÓkkikMÓkki;r uo urRo fuek.k gkÅ ykxy vkg- xkeipk;rhiklu ftYgk ifj"kni;r nfyr vkf.k brj ekxklyY;k ykdkuk ifrfu/khRo feG ykxy vkg- R;k}kj lektifjorukP;k dk;kyk xrh feGy] lkekftd fo"kerk nj dj.;kph ekufld ioÙkh ok<y vl okVr gkr- i.k ;k dk;kyk feG.kkjk ifrlkn frrdklk lek/kkudkjd ukgh- [kMkikMh Li";&lo.k ykdkuh tk.kuctu nfyrkoj veku"k vR;kpkj dY;kP;k vud ?kVuk vki.k oÙki=kru okprk- vktgh nfyrkoj lkekftd cfg"dkj Vkdy tkrkr] nfyr efgykph foVcuk dyh tkr- ek.kldhp gDd R;kuk feGr ukghr- सरकारचा अस्पृष्यता नष्ट करणारा कायदा तो त्यांच्या संरक्षणासाठी उपयोगी ठरत नाही- अस्पृष्यता नष्ट करणाऱ्या कायद्याचा उदात्त हेतू समजला असतानाही कायद्याच्या अंमलबजावणीची टाळाटाळ dyh tkr- खेड्यापाड्यात विकास योजना व लोकषाही विकेंद्रीकरणाद्वारे नवसमाज fuferhp yk.k ikgpy vly rjh lo.k turph vkiY;k :<hph pkdkjh] okMofMykph ik;jh lkM.;kph ekufld r;kjh fnlr ukgh- vLi";rP;k i"ukoj R;keG R;kph lukruh o ifrxkeh er oGkoGh mQkGu mBrkr- fodnhdj.kkeG ftYgk] rkydk] vkf.k xko ikrGhoj uo urÙo mn;kyk vky vkg] ;r vkg- ijr ;k u0;k urRokyk vLi";rP;k i"ukckcr fo"k"k vkLFkk ukgh- fuoM.kdhP;k dkGkr ernkjkph er feGfo.k या पलीकडे जाऊन अस्पृष्यता निवारणाचे अगर सामाजिक अन्यायाचे प्र"u lkMfo.;kp dk; r djr ukgh-

egkjk"Vkrhy cgrd xkokru cglk[;u vl.kkjk oxp nfyrkuk cjkcjhP;k ukR;ku ifr"Bk feGou nr ukgh- lektkrhy tk.kR;k vkf.k lf"kf{kr Lrjkru nfyrkojhy vU;k;kckcr dk.krhp ifrfØ;k ;r ukgh- काही स्पृष्य सुf"kf{kr fo}ÙkP;k vud in0;k Hk"kfor vly rjh R;kuk eukrhy vLi";rP;k Hkkouoj fot; feGforк vkyyk ukgh- एखादा दलित जेव्हा एखाद्या स्पृष्याजवळ जातो त्या oGh R;k Li";ke/; oxGi.kkph tk.kho vkikvki fuek.k >kyyh vk<Gr- Li"; oLrhr nfyr jkfgyk rj lrr R;kyk oxGi.kkph okx.kd feGr- Li";kP;k eukru vLi";rk vi{kiek.k xyyh ukgh g tl lR; vg rlp nfyrkP;k vrxr vlyY;k oxoxGÓkk ikVtkrhfo"k;hpk HknHkkogh nfyrkP;k

Golden Research Thoughts
Vol -2 , ISSUE –12, June.2013
ISSN:- 2231-5063 Available online at www.aygrt.org

eukru xyyk ukgh ggh ,d lR; vkg- Li"यांकडून जषी दलितांना अस्पृ";rph okx.kd feGr vxnh R;kpiek.k fdcguk dkgh v"kh vf/kdp nfyrke/; vlyY;k tkrhtkrh ,dedkuk HknHkkokph okx.kd nrkr- lkekftd vkf.k jktdh; {k=kr nfyrkuk lekuru okxfoy tkr ukgh- ijkxkeh vlY;kp doG nk[kfo.;klkBh nfyrkuk ukokijr ifrfu/khRo fny tkr- jktdkj.kkry doG ,d lk/ku Eg.ku tkrh;oknkpk vxnh i/nr"khji.k okij dyk tkrk- अषा ठिकाणी दलितांना केवळ वरवरची सहानुभूती feGr i.k R;keG R;kp 0;fDrÙo vkf.k vfLerk mtG.;kl enr gkr ukgh-

,d i<p ikÅy Eg.ku ;k i"ukdM ikfgY;kl vLi";rpk i"u gk doG n;k ek;k feGfo.;kpk i"u ukgh fdok doG vkfFkd i"u ukgh- doG loyrhP;k okVk "kk/kr tk.k vkf.k injkr iMy R;koj lr"V gk.k ,o<k gk e;kfnr i"u ukgh- ek.kl Eg.ku Lor=ru] LokfHkekuku vkRefo"oklku tx.;kpk rk i"u vkg-vkf.k ;kdfjrk Lor= thou n"Vh fuek.k gk.k vko";d vkg- vktph n"kkrhy ,dnjhr ifjfLFkrh tkrh; oRrhuk ik"kd v"khp cur pkyyh vkg- v"kk oGl LorkaP;k tkrhr vkeykx ifjoru ?kMou vk.ku ,dl?k vkf.k 0;kid v"kk lektkr felG.kkÚ;k ifd;oj id"kku Hkj n.k vifjgk; vkg-

ijkxkeh EgVY;k tk.kkÚ;k l?kVuk fFkVÓkk iMr vkgr- iR;{k कृrhru lo ftí i.kkyk ykou g vU;k; fuiVu dk<k;yk R;kph r;kjh ukgh- ;klkBh nfyrk/nkjkP;k pGoGhp dke i< pkyo.kkÚ;k Lo;lodkph lLdkji.k iFkd r;kj dj.kkÚ;k jk"Vlok nyk lkj[;k ;od l?kVukph vktgh ekBÓkk iek.kkr vko";drk vkg-

nfyrk/nkjkP;k pGoGhpk fopkj djrkuk vefjdrhy uhxkP;k pGoGhph vkBo.k ;r- gh pGoG pky vlrkuk lo Fkjkrhy uhxk ykd lkefgd ifrdkj djr gkr- R;kuh ijkxkeh xkÚ;kukgh vkiY;k pGoGhr lkekou ?kry gkr- lektkpk ,[kknk Hkkx nfyr Bo.;kr lokukp lkj[kh [kr okVyh ikfgt(ijr nnoku vkiY;kdM nfyrrjkuk gk i"u frrdk egÙokpk okVr ukgh- R;klkBh r Lor% ikoy mpyr ukghr- Eg.ku nfyrrjkdMu lgkuHkrhph vi{kk u Bork lo nfyrkuhp ,dhu lo :<h] fjokt cktyk lk:u ;k vU;k;kyk okpk QkM.kkjh v"kh vHk| QGh mHkkjyh ikfgt- vkt nfyrknfyrkr rho llr l?k"k vkg] ;kpk Qk;nk /kr xko i<kjh ?kr vkgr vkf.k vLi";rk&fuokj.k o nfyrk)kj ekx iMr vkg- ;klkBh r:.kkuh ^,d xko ,d ik.koBk*] ^,d xko ,d xkoBk.k* o tkrh; षिक्षण संस्थामधील जातीयवाद मोडण्याचा miØe] ;klkj[k dk;Øe gkrh ?;ko ykxrhy vkf.k gk i"u 0;kid djkok ykxy- dk.kR;kgh lLFkph ukn ^tkrh;* ik;koj dj.;kfo:) vkokt mBokok ykxy- vkt ^[kjnh&foØh l?k* vlk] ^lgdkjh lk[kj dkj[kkuk* vlk fdok ,[kknh ^lgdkjh lklk;Vh* vlk] R;kph lo ekM.kh vkEgh ^,dtkrh;* djrk vkf.k R;kP;k ^pGoGhp ifj.kke ek= tkrh; d: udk* vl Eg.krk] g dl 'kD; vkg\ Eg.ku v"kk lLFkkfo:/n vknkyu dj.k] tkrhfuji{k lLFkkph mHkkj.kh dj.k] nfyrkuk f"k{k.k lLFkkph] noGkph] ik.koBÓkkph nkj i.k [kyh dj.k g dke ;k pGoGhyk djko ykxy- nljk mik; Eg.kt vkfFkd fo"kerk u"V dj.k- d.kh Eg.krhy opkfjd lerk vkY;kf"kok; vkfFkd lcÙkyk dkghp vFk ukgh(i.k rl ukgh- vkfFkd LokLFkkru vkikvkip opkfjd ikrGh ok<r- R;klkBh lektkrhy xjhc o Jher g nku xV u"V djk;yk ikfgtr- lekt fdok व्यक्ती एकमेकांवर अन्याय करत नसून सत्ता व संपत्ती यांचे काही मोजके ठेकेदार या अन्यायाच्या मुळाषी vlrkr- vkt lÙkk&liÙkh ,dkp fBdk.kh ;ktukc)ru vk.kyh tkr vlY;kp vk<Gr- v"kk fLFkrhr nfyrkph leL;k d"kh lV.kkj\ doG dk;n d:u lkekftd lerpk o U;k;kpk i"u lVrk vlk vuHko ;r ukgh- mPpo.kh;kP;k eukeukru vLi";rk u"V >kY;k[kjht dk;|kuk dkghp vFk ukgh] Li"; o nfyrkP;k eukr vlyyk ntkHkko] ,dedkclyph v<h nj dj.;klkBh dkgh oxGp djko ykxy-

vLi";rph lkekftd foकृrh u"V dj.;kpk ifgyk mik; Eg.kt lektkrhy ykdkp o;kekukulkj rhu idkj oxhdj.k d:u R;kP;k eukrhy tkrh; fo"kerph ?k.kkLin vkrjjk"Vh;

ioÙkhp fueyu dj.k- 6 r 16 o;ke;knk gh vifjiDo c)hP;k eykph vIr- R;kP;koj gk.kkj ILdkj v"kk jhrhu ?kMy ikfgtr dh] ekuotkr ,dp vkg- ;kr dk.kR;kgh idkjpk Qjd ukgh- drRpkP;k tkjkoj R;kP;k 0;fDreÙokp ekteki dy tkr- ;k द्"Vhu R;kP;k vH;kIkr ;.kkÚ;k fo"k;kr ojhy xk"Vhph f"kdo.k vIyh ikfgt- nIÚ;k oxhdj.kkrhy ykd ukdjhyk vIrhy R;kP;kdMu jkT;?kVurhy dyekujk/kku HknkHkn u dj.;kcÌy "kiFk ?kookoh- ;k o;krhy ykdkdMu Ikekftd ,drk o fo/kk;d dk; ?kMu vkY;kI R;kpk xkjo djkok- ik<koLFkrhy t ykd vLi"rk ikGrkr fdok vLi";rk ikyukyk viR;{ki.k Ikgk¸; djrkr R;kuk R;kP;k ukdjhr [kkR;k}kj "kkIu dy tko- U;k;ky;kr foyc yko.;kph "kD;rk vIr- ikyhI ikVhy] Ijip ;kP;kIkj[;kdMu v"kk idkjp xUg ugeh ?kMrkr- v"kkoGh xVkf/kdkjh vFkok /;;oknh Ikekftd ILFkkP;k tckcnkj dk;dR;kdM rikI.kh dke Ikiokohr- Ikekftd Ijf{krrk vkf.k tkrh; Iyk[kk ;kIkBh Ijdkjp ,d e/;orh [kkr vIko o R;k [kkR;kp fu;=.k o n[kj[k jk"Vk/;{kkuh [kkI ueyY;k vf/kdkÚ;kdM vIkoh- R;kpk Ic/k ef=eMGk"kh uIkok- dkj.k e«;kuk o R;kP;k jktdh; i{kkuk fuoM.kdhr ;"k feGfo.;kIkBh ßcgI[;kdÞ ykdkP;k fo:) fu.k; ?k.k njkiLr gkr-

vI dkgh dkgh oxG i;Ru vkrk 0gk;yk go vkgr- Iokr egÙokp Eg.kt IektkP;k Io Fkjkru ;k vU;k;kckcr phM fuek.k gkby vI dkgh 0gko- I/;kpk ckFkVi.kk Iikok- ^dkyk?kkr ;k Io I/kkj.kk vkikvki gk.kkjp vkgr-* gh Iektkph ipfyr Lo;Ir"V oÙkh IkM.k Hkkx ikMy ikfgt-

^noky;kr io"k feGfo.k* gk i"u /kkfed vkg- R;ki{kk rk ^Ikekftd U;k;k*pk vf/kd vkg vIk vÍkgkI nfyrke/; fnIr ukgh- uock)kuk ¼iohp egkj½ /kekrjkeG & fgnP;k noky;kr io"k dj.;kph t:jh okVr ukgh- brj gfjtukuh fgnph :f<fi;rk vkf.k ijijk v|ki IkMyh uIY;keG Iko tfud noky;kr io"k dj.;kpk i"up R;kuk ekufld द्"VÓ"kkp frrdk egÙokpk okVr ukgh- If"k{khr oxkyk rI okVrgh vIy] i.k rk ox [kMÓkkru 'kgjkdM tkr vkg- "kgjkr gk i"u R;kP;k vkM ;r ukgh- R;keG Ikekftd U;k;kIkBh >xM.;kph ftI R;kP;kr fuek.k gkr ukgh] v|kigh >kyyh ukgh-

nfyrkp Io.kh;kcjkcj o tkrh&tkrhr yXuIc/k ok<fo.;kP;k n"Vhu enrhph vkf.k Ij{k.kkph xjt vkg- vkrjtkrh; fookg ?kMou vk.ky ikfgtr o R;kuk Ikekftd ifr"Bk feGou fnyh ikfgt-

Igdkjh IkIk;VÓkk] Igdkjh Ik[kj dkj[kkU;kru nfyrkuk ;kX; ifrfu/khRo feGky ikfgt- nfyrkP;k Ikekftd o Igdkjh ILFkk LFkkfud i<kÚ;kP;k gkrkr u nrk Ijdkjh fu;=.kk[kkyh BoY;k tk0;kr- अस्पृष्यता पाळ.kkÚ;k LFkkfud i<kÚ;kyk xkeipk;r] rkydk ipk;r] ftYgk ifj"kn] fo/kkuIHkk oxj fBdk.kh fuoM.kdhr mHk jkg.;kI ik= Bjo u;-

nfyrkuk LoPNrk] VkiVhi] ?kjekM.kh] to.k[kk.k] jhrhHkkrh ;kIkBh Iekt thoukoj pkxy ILdkj dj.kkjh ;ktuk vk[kyh xyh ikfgt- LoPNrpk i"u Qkj egÙokpk vkg- ;ki< ^LoPNrk ghp Li";rk* g ?kk"kokD; cuy ikfgt-vx efyu dj.kkj vkf.k ?kk.kjM /kn ggh vLi";rp o vLoPNrp ,d dkj.k vkg- g /kn cnyy rjh ikfgtr fdok r ;kf=dh i/nrhu dj.;koj vf/kd Hkj fnyk ikfgt- ?kk.kीचे, आणि अस्वच्छ धंद्यांत बदल करून स्वच्छ व निर्मळ धंदे दलितांनी केल्याषिवाय अस्पृ";rk tk.kkj ukgh o Ikekftd ifjorugh gk.kkj ukgh- ^/k|ko:u tkr o tkrho:u /knk* g ijijkxr pkyr आलेले अभेद्य सूत्र व्यवसायांतील बदलामुळे टिकणे अषक्य आहे- tkrhHkn vkf.k vLi";rk ;kekx deh gk.;kI enr gkby-

0;kid Iekt&thoukP;k iokgkr g Iekfo"V gk.;kIkBh ijijkxr 0;oIk; ftrD;k yodj cnyu uohu 0;oIk; fdok tU;kp 0;oIk;kp tkfrfuji{k vk/kfudhdj.k o ;kf=dhdj.k gkby frrdk gk Iekt yodj ckgÓk Iektk"kh ,dkRe o ,dI/k gkby- R;kद्"Vhu ;ktuk vkf.k fu;ktu gk.k vxR;kp vkg-

vkfFkd ifjfLFkrh] vKku o i<hy f"k{k.kkP;k lk;h ul.k bR;knh vMp.kheG nfyr eykp f"k{k.k gkr ukgh- f"k{k.kkyk l:okr dj.kkjh o i< i< gGgG f"k{k.k lkM.kkÚ;k eykp iek.k vf/kd vkg- "kkGr u tk.kkÚ;k eykpgh iek.k ekB vkg- ;ko:u ;k lektkrhy Hkkoh fi<hph l/kkj.kk d"kh gkby gk ,d ekBk i"up vkg! iR;d tkrhr t FkkMQkj lf"kf{kr vkgr R;kuk Lor%pk vlk oxGk 0;olk; ukgh o ukdjhgh ukgh- R;keG lf"kf{kr cdkjkph l[;k nfyr lektkr fnolfnol ok<r vkg- R;klkBh vLi"यांना षिक्षण असे पाहिजे की सु"kf{kr r:.kkyk Lor%p ikV Lor%p Hkj.;kph rkdr R;kP;kr fuek.k >kyh ikfgt- R;klkBh /knf"k{k.kkdM y{k ijfo.k egÙokp vkg- dVckr ygku eykoj pkxy lLdkj dj.;klkBh o nfyrkp lIkj l[kkp o lek/kkukp gk.;klkBh L=h&f"k{k.kkoj vf/kd Hkj fnyk ikfgt- vkfFkd] lkekftd vkf.k lkLकृतिक उन्नती होण्यासाठी षिक्षण प्रथम हवे व षिक्षण पुढे u.;kl vkfFkd mUurh goh] vl g n"VpØ vkg- gh dkMh QkMyh ikfgt- vkfFkd fo"keriek.kp tkrh/kekrhy Hknkuh o jktdh; erHknkuhgh f"k{k.k {k=kyk xkly vkg- ljLorhP;k efnjkr gk fofo/k Hknkpk ixMk dk;e pky jkfgyk rj Hkfo"; dkGkr f"k{k.kkeG lLdkj{ke eu fuek.k gk.kkj ukghr o R;keG i< ,dkRerk fuek.k gk.;kph lrjke "kD;rk ukgh-

ick/kukP;k दृष्टीकोनातून विचार केल्यास गेल्या पन्नास–साठ वर्षात अस्पृष्य आणि दलितांची vkfFkd fLFkrh l/kkjyh ukgh- R;kcjkcjp R;kP;k lkekftd fLFkrhrgh Qkjlk Qjd iMyyk ukgh- iohP;k ekuku vLi";rk ikyuke/; dkgh cny fuf"pr >kyk vkgr- पण अद्यापही अस्पृष्यता f"kYyd vkg g fol:u pky.kkj ukgh- xY;k 50&60 o"kkioh th lkekftd ifjfLFkrh gkrh] frP;kr vkt dkgh अंषी बदल झालेला दिसत असला तरी काही अंषी हा बदल गुणात्मक नाही हे मान्य करावयास हवे- innfyrkp "kk"k.k vkf.k R;ktojhy vU;k; v|kigh pky vkgr- R;k vU;k;kP;k i/nrhr FkkMkQkj cny >kyyk vkg- vU;k; edi.k lgu dj.;kph oÙkh deh >kyh vkg- g [kj] i.k R;kcjkcj ,d "kk"kdkpk oxGkp ox fuek.k >kyk vkg! R;kph vU;k; o 'kk"k.k] vf/kk{ki o vogyuk] vMp.kh o vMo.kd ;kr Hkj iMyh vkg- Lokr«;kP;k lo.k egkRlokurjgh g lo dk;e vkg- gh xk"V vR;r mf}Xurk vk.k.kkjh vkg- vR;kpkjkuk o vU;k;kuk vkGk clyyk ukgh] dBgh rRijru vkr&ihfMrklkBh /kkou tkr ukgh- lrkikph rkRijrh ykV ;r] ok<r vkf.k iUgk vkljr- vU;k;kph प्रतिक्रिया केवळ भावविवषतेने होत- frP;kekx fu/kkj ulrk] dk;lkrR;kph tk.kho ulr] nfyrkuk lj{k.kkph dk;eph geh o fnyklk n.kkjk dk;Øe ulrk- ;k ifjfLFkrhl e[;r% nku dkj.k vkgr- ,d Eg.kt Mk- vkcMdjoknh ck/n >kY;koj R;kpk /ke cnyyk o R;kuh efnj [kyh dj.;klkj[;k प्रष्नावj vkxgh Hkfedk Boyh ukgh- dkj.k ck/noknh no ekur ukghr] i.k lkekftd U;k;kP;k i"ukojgh R;kuh eku ikGy- efnj [kyh u dj.kkjh eMGhp lkotfud ik.koBgh vMorkr g rh eMGh folj jyh-

vktP;k ;k lo ifjfLFkrhyk lo tkrh tckcnkj vkgr- mPpo.kh;kuk okVr dh nfyrkuh nfyr Eg.kup vkiY;k ik;k[kkyh jkgk;yk ikfgt- vkfFkd cjkcjhgh R;kuh d: u;- nfyrkojhy tye tcjnLrhp idkj ikfgy dh t.kdkgh lo lo.k nfyrkuk ek.kl ekur ukghr vl okVko;kl ykxr- xkokrhy tkrh;oknh ek.klp tkrhP;k ukoku brj xjhckuk nfyrkfo:) r;kj djrkr-

egkjk"Vkrhy cgrd xkokru cgl[;u vl.kkjk Li"; lekt nfyrkuk cjkcjhP;k ukR;ku ifr"Bk feG nr ukgh- केवळ 'मराठा–मराठेतर' असा हा प्रष्न आहे असे समजून चालणार नाही- egkjk"Vkr ejkBk lekt cgl[; vkg Eg.ku lkekftd vijk/kkp cjp xUg ejkBk lektkdMu ?kMrkr g [kj(i.k T;k T;k tkrh tFk tFk cgl[; vkgr r r R;k Hkkxkr nfyrkoj vU;k;] vR;kpkj djr vlrkr- vki.k ;k xkokr cgl[;u vkgkr ;k xMku r iNkMyy vlrkr vkf.k Eg.kup gk.kkj vR;kpkj [kMkikMh ejkBk lektkdMu tkLr gkr vly rjh ,dk tkrhdMu gkr ukghr] lop tkrhdMu gkrkr- lo nfyr tkrhrgh ijLijkr tkrhfo"kerk ikGyh tkr- R;kP;kr ,dh vlr ukgh- R;kdM ckV nk[kkou ifrxkeh xko i<kjh Qk;nk ?krkr- R;keG oxoxGÓkk tkrhuk pkiu dk<.k nfyrrjkuk "kD;

gkr- lokr n`[kkph xk"V Eg.kt] nfyr ek.klgh ykpkjhu fQrj gkrkr vkf.k vkiY;k len`[kh ck/kokoj vU;k; gkr vlrkuk MkG >kdu clrkr- cU;kp oGk lektkrhy lo Lrjkru nfyrkojhy vU;k;kckcr phMhph ifrfØ;k ;r ukgh- xkopk ikVhy] ljip vknh ureMGh ejkBk fdok cgtu lektkp vlrkr- ikyhlnykoj R;kp nMi.k vlr- R;keG g ikyhl&ny nfyrkuk lj{k.k o U;k; n.;kckcr fu:i;kxh Bjr- R;keG dk;|kph veyctko.kh gkr ukgh- R;kph Hkhrh d.kkyk okVr ukgh- nfyrkoj vU;k; dyk Eg.ku vLi";rk ikGyh Eg.ku] d.kkyk Hkhrh okVy v"π जबर षिक्षेचे एकही mnkgj.k vkt nrk ;.kkj ukgh- ikyhlkuk vl i{kikrhi.kkeG okxko ykxr ;kp dkj.k jkT;dr cgl[;u nfyrrj vkgr- r lo vkikiY;k lektkP;k pdk lkoj.;kpk] R;koj ik?k:.k ?kky.;kpk i;Ru djrkr- nfyrkp ifrfu/khRogh ux.;p vlr- R;kpk jktdkj.kkojpk iHkko "kU;p vlrk- vU;k;kyk "kklu dj.kkj vU;k; dj.kkU;kp lxlk;jp vlrkr- R;keG U;k;kph /kkj vkikvki ckFkV gkr- vR;kpkjkp] mi{kp i"u rlp dtr Boy tkrkr-

ioh [kMkikMhn[khy ckã.k ox lÙkph l= gkrh ckGxu gkrk o rk nfyr tkrhoj vU;k; o tye djhr gkrk- आता हा चारूदर्षक फिरला जाताच मराठा व इतर बहुजन धनिक सत्ताधारी तेच काम i< pkyfor vkY;kp fnlr- vkf.k Eg.kup ;k i"ukpk tkrh; ̣f"Vdkukru fopkj dj.k vkrk lkMu fny ikfgt] rjp rk lkMfo.;kpk ekx lkiM "kdy-

;k i"ukP;k eGkr tkÅu fopkj gk.k vko";d vkg vkf.k rl dY;kl Hkkjrh; lektjpupk vk/kkj th pkro.;0;oLFkk frP;k"kh tkÅu vki.k fHkMrk-"krdku"krd pkyr vkyyh gh mrjM dklGu Hkkblikv >kY;k[kjht]ek.kl gp i/kkueY; eku.;kph opkfjd o Hkkofud cBd vxhdkjY;k[kjht] mPp&uhp] 'kfpHkr&vexG g Hkn u"V d:u VkdY;k[kjht] deokn]nookn] रूढी,अंधश्रद्धा यांच्या कचाट्यातून समाजमनाची मुक्तता झाल्याषिवाय हा प्र"u lV.k "kD; ukgh- ;kph [k.kxkB ck/ku ;k ioÙkhojp igkj d:u]R;k uLrkucu d:u Vkd.;kp or vxhdkjY;kf"kok; ;k ckcrhr ixrh gk.kkj ukgh- egkRek Qy ;kuh g vpd funku dy gkr] o R;koj igkj d:up R;kuh vkiY;k lR;"kk/kd lektkph mHkkj.kh dyh gkrh- R;kpk okjlk lkx.kkj o R;kph gh lektifjorukph pGoG i< u urk ojojP;k eyeiÍÓkk vkf.k nk"kkjki djhr cl.;kr lek/kku o dk;irhpk vkun ekuhr vly] rj rh doG Lor`php uOg]rj egkRek Qy ;kphgh opuk Bjy- egkRek Qy ;kP;kurj vud lLFkk]ifj"knk fu?kkY;k]xktY;k vkf.k fudkykrgh fu?kkY;k-R;kpk tkrhokn o e-QY;kph tkrhfuji{krk vH;kl.;klkj[kh vkg-e-QY;kph f"kdo.k nj jkgu lekt ek= tFkY;k rFkp jkfgyk- ;k lektkP;k eeLFkkuh vl.kkj ox vU;k;kP;k]tyekP;k uouO;k i)rh "kk/ku dk<u vkpjhr jkfgyk-;kp dkj.k lkekftd n`fLFkrhph eG 'kk/ku dk<u] rh [k.ku dk<.;kp] R;kP;koj lrr ?kko ?kky.;kp]lekt&eu i{kC/k d:u vU;k;&fuokj.kkp lkeF; ok<fo.;kp dk; cktyk jkgu] doG ?kk"k.kkckth] 0;k[;kuckth] fo}Tt< fl/nkr ekM.;kph gkl ;krp ;k rFkkdfFkr lektuR;kuh vkiyh "kDrh noMyh- lkekftd lerpk o tkrhHkn fueyukph cdokl d:u yxp vkiY;k ikVtkrhP;k leyukyk mifLFkr jkg.kkj o rFk v"kk lLFkkp leFku dj.kkj i<kjh egkjk"Vkyk lifjfpr vkgr v"kk ckyD;k o ifl/nhyk gikiyY;k d.k/kkjkuhp lektl/kkj.kph ukdk unhru ukY;kr u.;kpk i:"kkFk d:u nk[kfoyk vkg-

vkf.k Eg.kup vLi";rk fuokj.k dk;kp o pGoGhp Lo:i 0;kid vlko;kl go- tkrh;oknkP;k McD;kr rh iUgk ylr gk.kkj ukgh ;kph n{krk ?kryh ikfgt- ;k pGoGhp vf/k"Bku bgokn vkf.k c)hokn gp vlko;kl go- cjlVyY;k o [kGpV letrh] v/kJ)k] mPp&uhp Hkn ;kP;koj lrr igkj d:u lkekftd ick/kukph dkl fru lkrR;ku /kjko;kl goh- ijh{kk ikl gk.;klkBh ek:rhyk inf{k.kk ?kky.kkjk foKkukpk fo|kFkh] fdok peRdkj dj.kkÚ;k cokuk ueLdkj dj.kkj Kkuh ykd ;kph lektkrhy l[;k vkt ok<yyh fnlr- jkT;dR;krgh ;k ioÙkhpk Qyko >kyyk fnlrk- myV ekuorkj ijkidkjc)h] lerk] fu`LokFkhi.kk] vU;k;cly phM] vkf.k R;kP;k

fuokj.kklkBh djko;kl goh vlyyh कृrh ;k xk"Vh ek= deh deh gkr vkgr vl fnlr- gfjtu efgykph ykt >kd.;klkBh "kgjkrhy "k&nhM"k r:.kh frdM /kkor dk xY;k ukghr\ Lor%oj "kdY;k[kjht ckV mpyk;pp ukgh gh enkM oÙkh vktP;k lektkr :tyyh fnlr! o R;kph dk.kkykp [kr ukgh- vl dk\ vkeP;k er egkRek Qy] vkxjdj] jkuM] e- xk/kh] Mk- vkcMdj vknh i:"kkuh fnyY;k lekt ick/kukP;k o lekurP;k orkpk vki.k R;kx dyk vkg- ifr"Bk o /ku ;kP;kekx /kko.;kr vki.k r fol:u xyk vkgkr- lkekftd drO; ok tckcnkjh g "kCnp vkiY;kyk ikjdh okV ykxy vkgr- gh ifjfLFkrh ikyV.k] lÙkk] ifr"Bk o liÙkh ;kpk ekg cktyk lk:u nfyrke/; ifrdkjHkkouk] LokfHkeku vkf.k Hkfo";dkykclyph vk"kk fuek.k dj.;klkBh] R;kuk ek.kl Eg.ku txrk ;by v"kh ifjfLFkrh fuek.k dj.;klkBh] R;kP;kojhy vU;k;kph nkn ykou R;kuk U;k; feGou n.;klkBh lekt&m/nkjkP;k o ick/kukP;k dk;kr Lor%yk xkMu ?krhy v"kk uO;k o c)hoknh मनोरचनेच्या कार्यकर्त्यांची फौज निर्माण करणे हेच अस्पृष्यता निवारण करणाऱ्यांपुढील पहिले कार्य आहे- vkt dk; djhr vlyY;k dk;dR;kuk ,d= vk.ku i{kkrhr dk;Øe R;kP;ki< Bo.;kph o rk veykr vk.k.;kph ;=.kk fuek.k dj.;kph tckcnkjhgh R;kuk ?;koh ykxy- vlR;kph] vU;k;kph ikj/k dj.k gp R;kP;ki<hy ,deo dk; vkg-